ANADOLU İMAM HATİP LİSESİ
İSLAM KÜLTÜR VE MEDENİYETİ

DİN ÖĞRETİMİ
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

İSLAM KÜLTÜR VE MEDENİYETİ

İSLAM KÜLTÜR VE MEDENİYETİNDE SOSYAL VE EKONOMİK HAYAT

Neler Öğreneceğiz?

1. İslam ve Toplum
2. İslam Toplumunu Yönlendiren İlkeler
3. İslam Toplumunda Sosyal Hayat
4. İslam Toplumunda Ekonomik Hayat

- **Sizce İslam toplumunun temel özellikleri nelerdir?**

1. İslam ve Toplum

- İnsan sosyal bir varlıktır ve toplum içinde yaşar.
- Çeşitli sosyal gruplar büyük insan toplumlarını oluşturur.
- Aile, cemaat, millet, ümmet gibi kavramlar toplumsal yapıyı ifade eden kavramlardır.

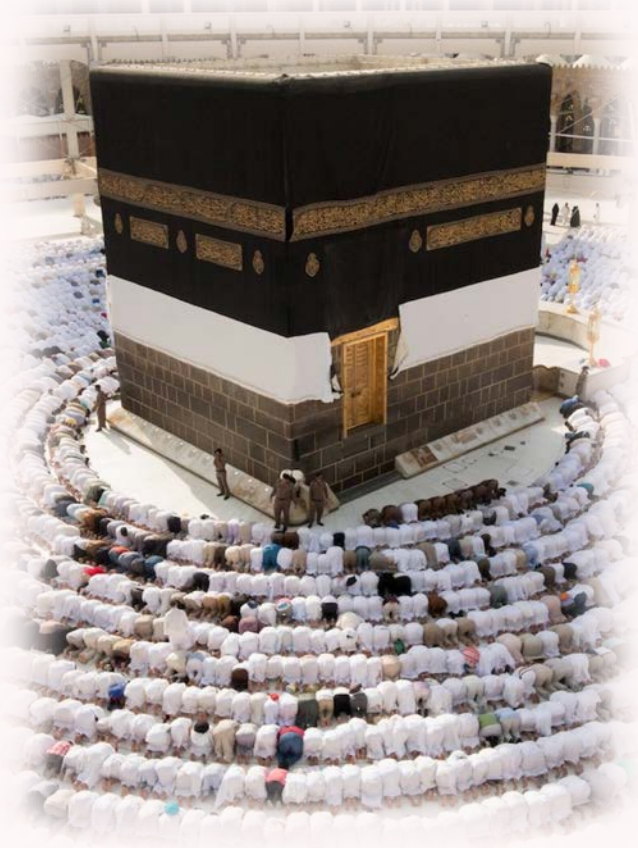

- İslamiyet, sosyal hayatın tanziminde ilkeleri ve kurumlarıyla doğru yolu gösteren son ilahi dindir.

- İslam toplumu peygamberlerin toplum hayatının düzenlenmesine yönelik faaliyetleri neticesinde meydana gelmiştir.

İslamiyet'in öngördüğü sosyal düzende insanın;

- maddi ve manevi varlığının korunması
- kabiliyetini geliştirebileceği ortamın hazırlanması
- Toplum içinde huzur ve barış içinde yaşaması
- amaçlanır.

- Peygamberimiz gönderildiği toplumu cahiliye âdetlerinden arındırarak İslam inancı üzerinde birleştirdi.
- Müminleri kardeş ilan etti.
- Üstünlüğün kabile, ırk ve toplumsal statüde olmadığını bildirdi.

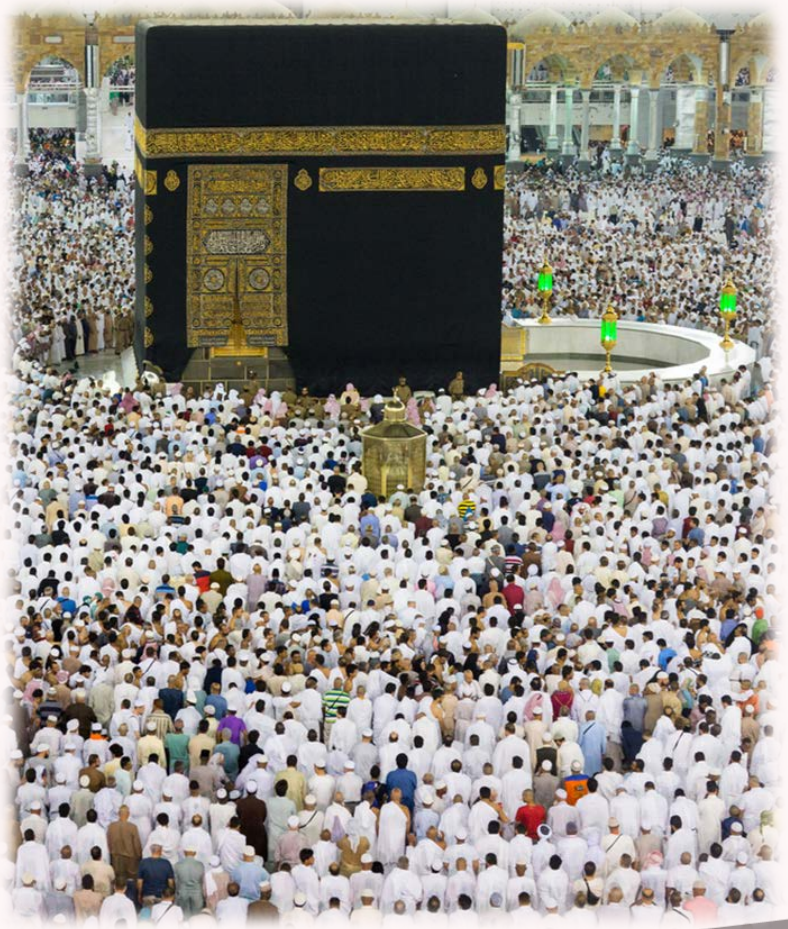

- Hz. Âdem’den itibaren peygamberlerin öncüsü olduğu toplum modeli, Asr-ı Saadet'te mükemmel şeklini alarak İslam toplumuna dönüşmüştür.

- İslam toplumunun yapısı güce, zulme ve dünyevi zevke dayanmaz.
- İslam toplumu, tevhid, barış ve hürriyet ilkelerine dayanan erdemli bir toplumdur.
- İslam toplumunda Müslümanlar ve diğer inanç mensupları, ibadet, çalışma, sanat, eğitim gibi gündelik faaliyetlerini rahatça sürdürebilir.

- İslam toplumunun bünyesi etnik yapı ve inanç yönünden çeşitlenmiştir.
- Müslümanlar farklı kültür ve medeniyetlerle karşılaşmayı, beşeri bir zenginlik olarak değerlendirmiştir.

- İslam toplumu ortak ilke ve ideallere sahip dengeli bir toplumdur.
- Fertler arasındaki ilişkilerde karşılıklı anlayış, paylaşma, dayanışma ve fedakarlık gibi tutumlar esastır.

- **Sizce İslam toplumunu yönlendiren ilkeler nelerdir?**

2. İslam Toplumunu Yönlendiren İlkeler

Güven

- Güven, fertlerin ve toplumun huzuru için gereken ilkelerin başında gelir.
- Kişiler, gruplar, toplumlar ve devletler arasındaki ilişkilerin sorunsuz yürümesi; can, mal ve ırzın korunması güvene bağlıdır.
- Müslüman idarecilerin esas görevi, toplumun güvenliğini sağlamak olmuştur.

Biliyor musunuz?

- Hz. Peygamber, Medine Sözleşmesi ile Medine'de yaşayan Müslüman, Yahudi ve putperestler arasında karşılıklı güvene dayanan bir ortam tesis etmiş ve şehri güvenli hale getirmiştir.

- Bu anlayış İslam tarihi boyunca devam etmiş, güvenli toplumun en iyi örneklerini İslam medeniyeti vermiştir.

Kardeşlik

- İnsanlar Hz. Âdem'in soyundan geldiği için kardeş sayılırlar.
- Erdemli toplumun oluşması için kardeşlik ahlakı ve kardeşlik hukuku gereklidir.
- Müslümanlar inanç, amaç ve davranış birliği açısından birbirinin kardeşleridir.

- İslam kardeşliği İslam toplumlarını birleştirecek en kuvvetli bağ olarak görülür.
- Müslümanlar birbirini yalnızca Allah rızası için severler.
- İyi komşuluk ilişkileri, sevinç ve üzüntünün paylaşılması, yardımlaşma, dayanışma ve işbirliği kardeşliğin gereğidir.

- Hz. Peygamber tarafından Ensar ile Muhacir'in kardeş ilan edilmesiyle ortaya çıkan kardeşlik hukuku, İslam toplumunu diğer toplumlardan ayıran önemli unsurlardan biridir.

Yardımlaşma ve Dayanışma

- Müslüman toplumu oluşturan fertler arasındaki yardımlaşma ve dayanışma ruhuna dayalı bağlılık, bir vücudun organları arasındaki irtibat gibidir.

- Muhtaç insanların ve mağdur edilen grupların mağduriyetinin giderilmesi Müslümanlar üzerine yüklenmiş bir borçtur.

İslam Toplumunda;

- Müslümanlar iyilik ve takva üzerine yardımlaşırlar.
- İhtiyaç sahiplerinin gözetilmesinde aile fertleri, akrabalar, komşular gibi yakınlardan başlanır.
- Fakir ve yetimlerin, muhtaç ve düşkünlerin temel ihtiyaçları toplum tarafından karşılanır.
- Yardımlaşmak karşılıksız ve sadece Allah rızasını kazanmak için yapılır.

İyiliği Emretmek, Kötülükten Sakındırmak

- Toplumda ortak bir şuurun meydana gelmesini sağlayan iyiliği emretme ve kötülükten sakındırma ilkesi İslam'ın temel dinamiğidir.

- Kur'an'da çocuklara, kadınlara, yaşlılara, çevreye, insan haklarına, toplumsal barışa ve iş hayatına yönelik zararlı ve yıkıcı eğilimlerin etkisiz kılınmasını, fitne ve fesadın önlenmesini ihtiva eden çok sayıda hüküm bulunmaktadır.

- İyiliği emretme ve kötülükten sakındırma ilkesinin ihmali, insanî değerler sisteminin zayıflamasına ve toplum hayatında telafisi mümkün olmayan sorunların ortaya çıkmasına sebep olur.

Biliyor musunuz?

- İslam'ın hüküm sürdüğü devletlerde kurulan hisbe teşkilatının görevi; iyiliği emretmek ve kötülükten sakındırmaktır.

Hakkı ve Adaleti Gözetmek

- İslam medeniyeti bir hak ve hakikat medeniyetidir.
- Kur'an-ı Kerim'de hak ve adaletin mutlaklığı güçlü şekilde vurgulanır.
- Hesap gününde kimseye haksızlık yapılmayacağı, herkese adaletle hükmedileceği ve hak sahiplerine haklarının verileceği belirtilir.

- Adalet, hakkı teslim etmek ve hukuka riayet etmek anlamına gelir.
- İnsanların haklarına saygı göstermek, herkese layık olduğu ve hak ettiğinin karşılığını vermek gibi erdemleri içerir.
- İslam medeniyetinde adalet toplumsal hayatın esası ve mülkün temeli sayılmıştır.

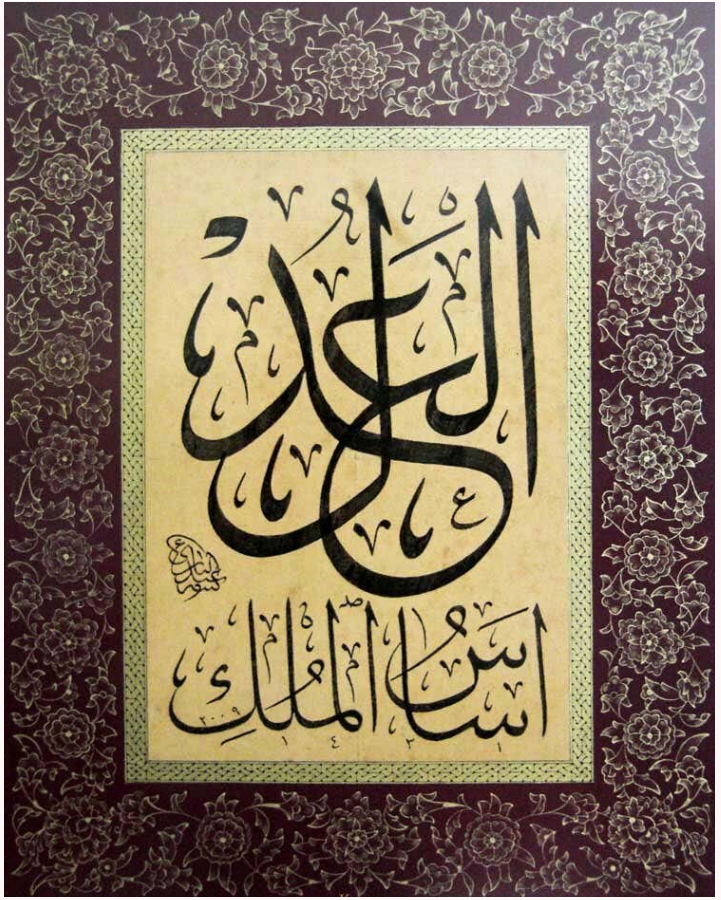

Biliyor musunuz?

- Veda Hutbesi bir insan hakları beyannamesidir.

- Veda Hutbesinde ferdin ailesi, yakınları ve içinde yaşadığı toplumla olan ilişkileri ele alınmış, karşılıklı haklarının neler olduğu belirlenmiştir.

- **Sizce İslam toplumunda sosyal hayat nasıl olmalıdır?**

3. İslam Toplumunda Sosyal Hayat

- İslam toplumunda sosyal hayatı belirleyen ilişkiler:

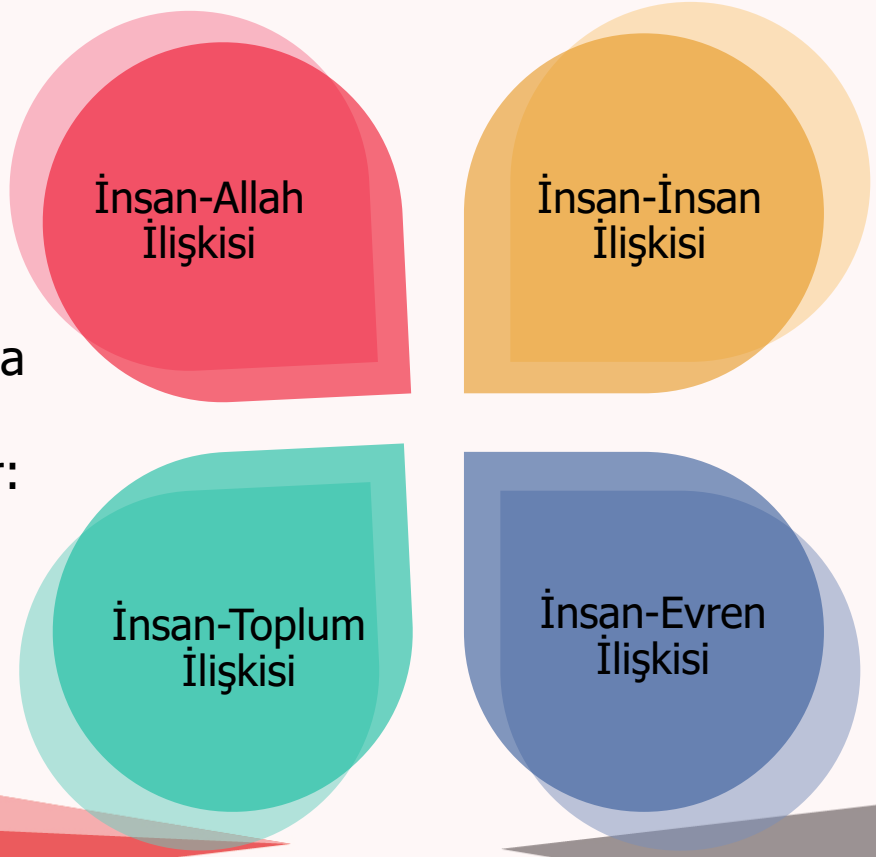

1. İslam medeniyetinde insan-Allah ilişkisi şu temeller üzere kurulur:

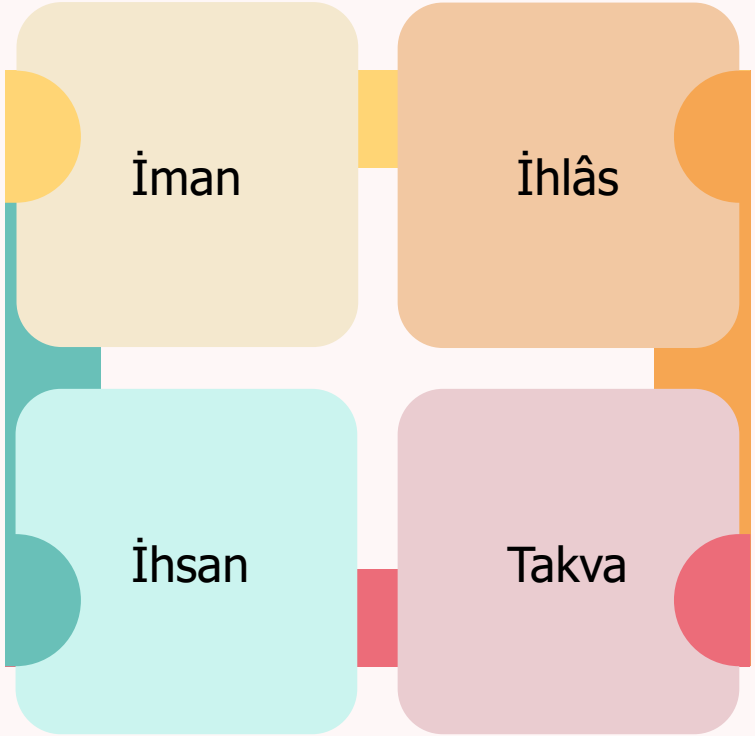

İman

İslam toplumu gücünü imanlı fertlerden alır. İslam kültür ve medeniyeti imanlı fertler eliyle şekillenmiştir.

İhlâs

İnsanın her işini sadece Allah'ın rızasını kazanmak için yapmasıdır. İhlâs fertlerin birbirlerine güvenmelerinde samimiyete dayalı ilişkilerin kurulmasını sağlar.

Takva

Müminin Allah'a yakınlaştıracak şeylere uyması, O'ndan uzaklaştıracak şeylerden de titizlikle kaçınmasıdır. Tabiat, canlılar, kamu hizmetleri, kamuya ait mallar, vakıf, miras, işçi-işveren ilişkileri konularında titiz davranmak takvanın gereğidir.

İhsan

Müminin işlerini Allah'ı görüyormuş gibi en güzel şekilde yapmasıdır. İhsan, kişinin anne ve babası başta olmak üzere diğer insanlar karşısındaki sevgiye dayalı özverili tutumunu ifade eder.

2. İslam medeniyetinde insan-insan ilişkisi şu temeller üzere kurulur:

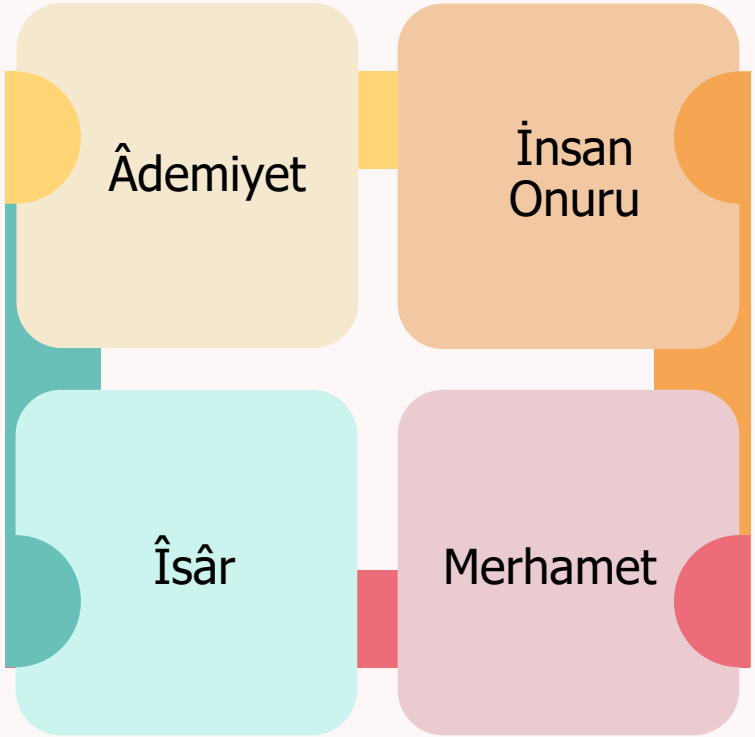

Âdemiyet

İnsanın mensup olduğu dine, etnik kökenine, toplumsal konumuna ve cinsiyetine bakılmaksızın can, mal, namus, inanç ve aklının korunması ilkesidir. İslam medeniyetinde insanın bu temel hak ve hürriyetleri dokunulmaz kabul edilerek İslam Hukuku tarafından koruma altına alınmıştır.

İnsan Onuru

İnsan; onurlu, şerefli ve izzet sahibi kılınmıştır. İslam medeniyeti insan onurunu korumayı esas alır.

Merhamet

- İnsanları, hemcinslerinin ve diğer canlıların sıkıntıları karşısında duyarlı olmaya ve onlara yardım etmeye sevk eden duygu merhamettir.
- Bu ilke insanlar arasındaki duygu birliğinin, dayanışma ve paylaşmanın başta gelen sebeplerindendir.
- Merhamet insanı iyilik yapması için eyleme çağıran bir duygudur.
- Hz. Peygamber'in uygulamalarını rehber edinen Müslümanlar, İslam medeniyetini bir merhamet medeniyetine dönüştürmüşlerdir.

Îsâr

- Îsâr, şefkat ve merhametten kaynaklanan bir duygudur. Cömertlik ve diğerkâmlık demektir.
- İhtiyaç içinde olsa dahi kardeşini kendine tercih etme anlayışıdır.
- İslam medeniyetinin temellerinden biri îsâr erdemidir.
- İslam medeniyeti cömertlik ve fedakarlık üzere yükselmiştir.

3. İslam medeniyetinde insan-toplum ilişkisinin bazı unsurları:

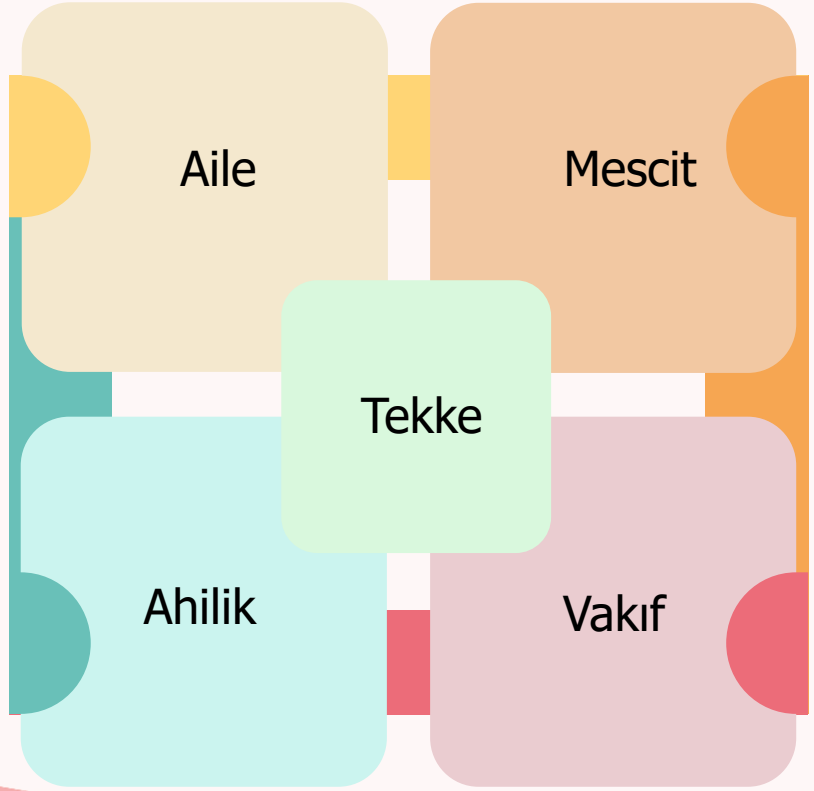

Aile

- Aile, medeniyetlerin gelişmesinde ve varlığını korumasında belirleyici olan kurumdur.
- İslam toplumunun temel taşı ve sosyal hayatın çekirdeğidir.
- Aile yapısının sağlamlığı sayesinde İslami değerler gelecek nesillere aktarılmıştır.
- İslam medeniyetinde İslam dışı toplumlardan farklı olarak aile kurumuna olan bağlılık dinî hayatın ve İslam toplumunun korunmasında birinci derecede etkili olmuştur.

Mescit

- İslam toplumunun dinî, idari, hukuki, siyasi, sosyal ve ekonomik faaliyetlerin gerçekleşmesinde mescitler/camiler merkezi konumdadır.
- Mescitler İslam toplumunun davranış eğitiminin merkezi kurumudur.
- Hz. Peygamber döneminden itibaren eğitim-öğretim faaliyetlerinin gerçekleştirildiği mekânlardır.
- Asr-ı Saadet'te mescit; askerî bir karargâh, bir nevi askerî şûra meclisi ve askerî hastane olarak da görev yapmıştır.

Vakıf

- Vakıf gelir getiren mal, mülk ve akarların hayır amaçlı olarak tahsis edilmesidir.
- Vakıf kurumunun özünde insanlığa karşı şahsî ve vicdanî sorumluluk hissi, iyilik, şefkat, yardımlaşma ve dayanışma duygusu vardır.
- Vakıflar toplumdaki şehirli, köylü, yönetici, yönetilen, Müslüman, Hıristiyan ya da Yahudi bütün toplum kesimlerine hizmet vermiştir.
- Vakıflar vasıtasıyla hayırda yarışan Müslümanlar dünyayı yaşanabilir hale getirmenin yöntemini bulmuş ve İslam medeniyetini bir vakıf medeniyetine dönüştürmüşlerdir.

Tekke

- Tekkeler tasavvuf geleneğinin sosyal hayattaki kurumsal yapılarıdır.
- Tekkelerin esas görevi mensuplarına İslam ahlakını ve tasavvuf terbiyesini kazandırmaktır.
- Şiir, musiki ve güzel sanatlar alanında önde gelen kurumlardır.
- Tekke mensupları, Anadolu ve Balkanların manevi bakımdan fethine, maddi bakımdan inşasına önemli katkıda bulunmuşlardır.

Ahilik

- Ahiliğin kökeninde esası fedakârlık, yiğitlik, doğruluk, iyilik ve yardımlaşma olan fütüvvet anlayışı vardır.
- Türkler, İslamiyet'i kabul etmeleriyle birlikte fütüvvet anlayışını benimsemişlerdir. Fütüvvet Anadolu'da Ahilik kurumuna dönüşmüştür.
- Ahiler, özellikle esnaf teşkilatında etkili olmuştur. Çırak, kalfa ve ustaların mesleki ve ahlaki eğitiminde özgün bir model oluşturmuştur.
- Ahilik kurumu Selçuklular ve Osmanlılar zamanında dinî ve sosyal alanlardaki varlığını toplum içinde sürdürmüştür.

1. İslam medeniyetinde insan-evren ilişkisinin bazı unsurları

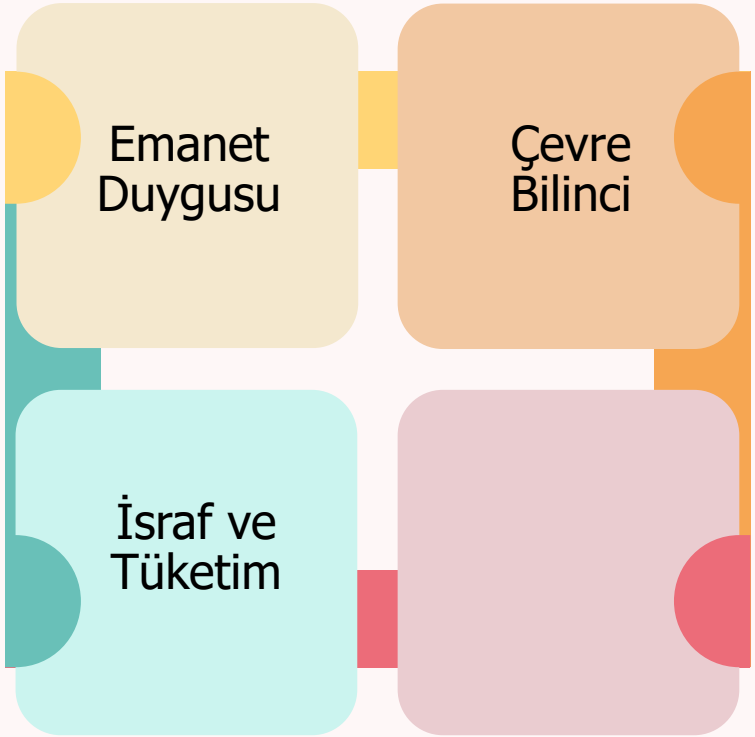

Emanet Duygusu

- Yüce Allah evrendeki her şeyi insan için var etmiş ve ona emanet etmiştir.
- Yapılan vaatler, özel meclislerde konuşulan sözler, kişilerin arasındaki sırlar, aile mahremiyeti ve çocuklar birer emanettir.
- Emanet bilinci; komşuluk, arkadaşlık, alışveriş, yönetim, adalet gibi hayatın her anında ihtiyaç hissedilen bir sorumluluktur.
- İnsanlar arasında güveni sağlar.

Çevre Bilinci

- Çevre bilinci varlıkların haklarına saygı duymak ve insana yaraşır bir hayat sürmek için tabiatı korumayı ifade eder.
- İslam medeniyeti çevreci bir niteliğe sahiptir.
- Hz. Peygamber temizlik, ağaç dikme, yeşillendirme, bitki ve hayvanların korunması gibi hususlarda sözleri ve davranışlarıyla ümmetine örnek olmuştur.

İslam medeniyetinde çevre bilincinin gelişmesini belirleyen etkenler:

- Her varlığın Allah'ı tesbih ediyor olması
- Varlıkların Allah'ın ayetleri ve işaretleri olması
- Yeryüzünün insana emanet edilmiş olması
- Yeryüzünün imarının insana emredilmiş olması

İsraf ve Tüketim

- Mal veya imkânları meşru olmayan amaçlar için saçıp savurmak demektir.
- Helâl kabul edilen maddelerin ihtiyaçtan fazla tüketimi haram veya mekruh sayılır.
- Kişisel arzuların tatmini için yapılan aşırı tüketim israftır.
- İslam insanların tutkularını kamçılayan, toplumda kıskançlık doğuran, imkânları sınırlı olanların öfkesine ve sosyal huzursuzluklara yol açan lüks tüketimi yasaklar.

- **İslam'ın ekonomiyle ilgili emir ve yasaklarından neler biliyorsunuz?**

3. İslam Toplumunda Ekonomik Hayat

- Üretim, paylaşım ve tüketim süreçleri olarak gerçekleşen ekonomik faaliyetler hayata doğrudan tesir eder.

- Ekonomik faaliyetler geçmişten günümüze ahlak, din, gelenek, siyaset gibi ilke ve kurumların etkisinde şekillenmiştir.

- İslam'ın ekonomik anlayışı kendine özgüdür.
- İslam, arz ve talebe göre dengeli bir üretimin, paylaşımın ve tüketimin kendi tabii şartlarında gerçekleşmesi gerektiğini kabul eder.
- İnsana kaynakları kullanma, mülkiyet, teşebbüs ve çalışma haklarını verir.
- Helal kazancın esas olduğunu, zekâtın emredildiğini bildirir.
- İnfakı tavsiye edip, israf ve faizi yasaklar.

İslam Medeniyetinde Ekonomik Düzenin Esasları:

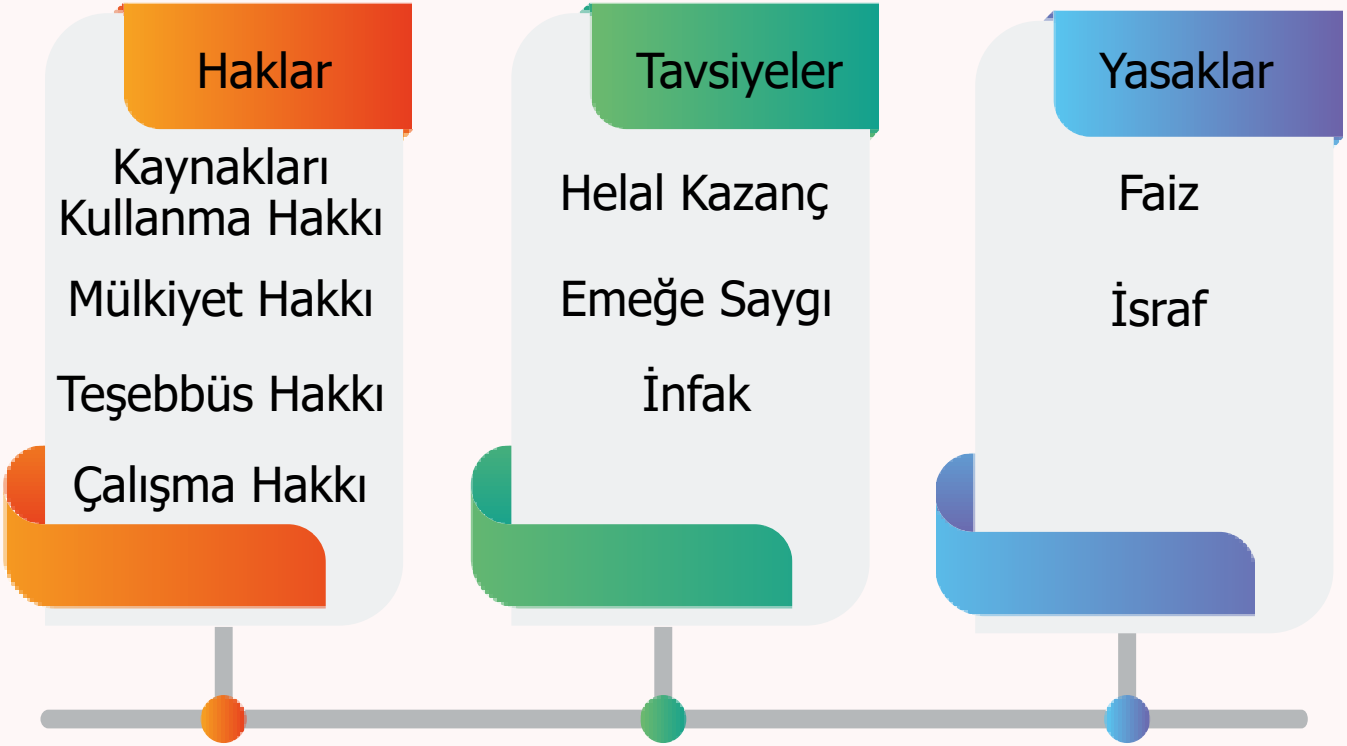

Kaynakları Kullanma Hakkı

Allah her canlının rızkını vermiştir. Kaynakları kullanma hakkı insana verilmiştir. Kaynaklar doğru kullanılırsa her canlıya yeter.

Mülkiyet Hakkı

İnsana dünya hayatı için mülkiyet hakkı tanınmıştır. Meşru yoldan servet edinmenin önünde engel yoktur. Sahip olunan mal ve mülk, Allah'a yaklaşmak için bir vasıta ve imkandır.

Çalışma Hakkı

Çalışma hakkını ve emeği kutsal sayan İslam, fertlerin bu yöndeki çabalarını ibadet sayar ve teşvik eder.

Teşebbüs Hakkı

İslam insana şahsi teşebbüs hakkı tanır. Kişiler toplumun ekonomik düzenini sarsmamak şartıyla kendi geçimini sağlar, girişimcilik hakkını kullanır.

Helal Kazanç

- Kişinin emeği ve kazancının karşılığında hak ettiği her şeydir.
- İslam sadece helal kazancı meşru sayar.
- İslami ölçüler içerisinde yapılacak her türlü alışveriş ve ticaret helal sayılır ve ibadet olarak değerlendirilir.
- En hayırlı kazancın kişinin alın teriyle ve helal yolla elde ettiği kazanç olduğu bildirilerek, toplumun bu yönde bilinçlenmesine gayret gösterilir.

- **Helal kazanç peşinde olan bir Müslüman;**

Çalışanın hakkını tam ve zamanında verir.

Ölçü ve tartıyı tam yapar.

Maaşı karşılında istenilen işi ve hizmeti tam üretir.

Emanet malları zimmetine geçirmez.

Faiz, kumar, şans oyunları gibi haram kazançlardan uzak durur.

Faiz

Faiz, emeksiz elde edilen haksız kazanç ve olağan dışı kâr elde etme beklentisidir.

Girişim özgürlüğü ve normal yollardan kâr elde etme isteği normaldir.

Faiz ise;

- ✓ İşsizliği arttırması
- ✓ Yapay fiyat artışlarına sebep olması
- ✓ Yardımlaşma dayanışma, merhamet gibi insani değerleri zayıflatması
- ✓ Bencilliği körükleyip para ve nüfuz kazanma hırsını kamçılaması
- ✓ Ekonomik krizlere yol açması gibi çok sayıda olumsuz yönleri nedeniyle haramdır.

Zekat

- İslam'ın belirlediği zenginlik ölçüsüne sahip olanların yerine getirmesi zorunlu olan bir yükümlülüktür.
- Toplumdaki ekonomik dengesizliklerin yol açabileceği olumsuzlukların giderilmesinde önemli bir imkandır.
- İslam'da sosyal devlet anlayışının hayata geçirilmesini sağlayan araçlardandır.
- İslam'ın zekât konusundaki hassasiyeti, İslam kültür ve medeniyetinin psikolojik dayanaklarını ortaya koymaktadır.

İnfak

- İnsana rızık olarak verilenlerden muhtaçlara da pay ayırmak, onları yokluğa mahkum etmemektir.
- Müslümanlar helal yollarla elde ettikleri para, ziynet, eşya, mülk gibi maddi kazançlarının kullanımında infak duygusuyla hareket ederler.
- İslamiyet'te malı biriktirmek ve cimrilik hoş görülmez.
- İbadet bilinciyle verilen zekât ve infak, eşitsizliği yansıtan sınıfların ortaya çıkmasını engeller.

İslam Ekonomisinin Gelişimi ve Kurumlaşması:

- Zekât, cizye ve haraç gibi vergilerin toplanması ve dağıtımı, ganimetlerin paylaşılması, **Beytülmal**'ın kurulması ilk defa Hz. Peygamber döneminde yapılan ekonomik faaliyetlerdir.

- Beytülmal tam olarak Hz. Ömer (r.a.) döneminde kurumsallaşmıştır.

- Emeviler, Bizans ve İran paralarının yerine **dinar** ve **dirhem** denilen İslam paraları bastırılmıştır.

- Abbasiler döneminde mali işleri idare etmek, vergileri toplamak ve dağıtmak için **Divanü'l-Mal** kurulmuştur.

- Selçuklularda **Divan-ı İstifa** adıyla mali bir yönetim kurulu oluşturulmuştur.

- Osmanlılarda **Hazine-i Âmire** adı verilen devlet hazinesinden ayrı olarak, Padişah'ın şahsi hazinesi olan **Ceb-i Hümayun** devlet giderlerinin karşılanmasında yedek bütçe amacıyla kullanılmıştır.

- Ekonomilerin çıkar ilişkilerine, amansız bir rekabet ortamına, değerleri sıradanlaştıran tüketim anlayışına karşı İslam esasları ve kurumları, insanoğlu için adil çözüm yöntemini ortaya koymuştur.

Ünitemizi Değerlendirelim

1. İslam dininin öngördüğü sosyal düzenin amaçları nelerdir?
2. İslam toplumunu yönlendiren ilkeleri kısaca açıklayınız.
3. İslam medeniyetinde insan-toplum ilişkisini belirleyen unsurlar nelerdir?
4. İslam ekonomisinin belli başlı esasları nelerdir?

Cevaplayalım

1. Aşağıdakilerden hangisi İslam toplumunun özelliklerinden biri <u>değildir?</u>

A) İslam toplumunda adalet ve barış esastır.
B) İslam toplumunun yapısı zulme dayanmaz.
C) Irk ve toplumsal statü üstünlük sebebi olamaz.
D) İslam toplumunun bünyesi etnik yapı ve inanç yönünden kısıtlıdır.
E) İslam toplumu Peygamber Efendimizin faaliyetleri neticesinde meydana gelmiştir.

2. Aşağıdakilerden hangisi İslam toplumunu yönlendiren ilkelerden biri <u>değildir?</u>

A) Kardeşlik ve güven
B) Hakkı ve adaleti gözetmek
C) Yardımlaşma ve dayanışma
D) İyiliği emretmek, kötülükten sakındırmak
E) İnsanlara toplumsal konumlara göre davranmak

3. Kur'an-ı Kerim'de çocuklara, kadınlara, yaşlılara, çevreye, insan haklarına, toplumsal barışa ve iş hayatına yönelik zararlı ve yıkıcı eğilimlerin etkisiz kılınmasını, fitne ve fesadın önlenmesini ihtiva eden çok sayıda hüküm bulunmaktadır.

Yukarıdaki metinde İslam toplumunu yönlendiren ilkelerden hangisine değinilmiştir?

A) Güven
B) Kardeşlik
C) Yardımlaşmak
D) Adaleti gözetmek
E) İyiliği emretmek ve kötülükten sakındırmak

4. Müminin işlerini Allah'ı görüyormuş gibi en güzel şekilde yapmasıdır. Kişinin anne ve babası başta olmak üzere diğer insanlar karşısındaki sevgiye dayalı özverili tutumunu ifade eder.

Yukarıdaki metinde, İslam toplumunda insan ve Allah arasındaki ilişkiyi düzenleyen ilkelerden hangisi anlatılmaktadır?

A) Takva
B) İhsan
C) İhlas
D) İman
E) İrfan

5. Aşağıdakilerden hangisi İslam toplumunun ekonomik yapısıyla ilgili özelliklerinden biri değildir?

A) Üretmek ve çalışmak teşvik edilir.
B) Helal kazancın nasıl olacağı belirlenmiştir.
C) İnsanların meşru yollardan olmak kaydıyla mülkiyet hakkı vardır.
D) Faiz, kumar, şans oyunları yasaklanmıştır.
E) Özel teşebbüs yoktur. Tüm teşebbüs hakkı devlete aittir.

Hazırlayanlar
Furkan ÖZÜDOĞRU,
Hatice Büşra PAKSOY,
Dilek MENKÜÇ

Redaksiyon
Suna AKKURT

Tasarım
Faize ULUSOY

DİN ÖĞRETİMİ
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ